**Б. ОСМОНОВ АТЫНДАГЫ ЖАЛАЛ-АБАД
МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**К. Ш. ТОКТОМАМАТОВ АТЫНДАГЫ
ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗСТАН ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ

Д12.20.614 диссертациялык кеңеш

Кол жазма укугунда
УДК 342.1 (575.2)(043.3)

Минбаев Советбек Аблазович

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧКИ ИШТЕР ОРГАНДАРЫНЫН ЛИЦЕНЗИЯЛЫК-УРУКСАТ БЕРҮҮЧҮЛҮК ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН УКУКТУК НЕГИЗДЕРИ
(тарыхый-укуктук аспектилери)

12.00.01-укуктун жана мамлекеттин теориясы; укук жана
мамлекет жөнүндөгү окуулардын тарыхы

юридика илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алууга диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Жалал-Абад – 2021

Диссертация Ош мамлекеттик университетинин юридикалык факультетинин мамлекеттин жана укуктун теориясы жана тарыхы кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчиси:	**Сманалиев Кынатбек Мойнокович** юридика илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын Юстиция министринин орун басары
Расмий оппоненттери:	**Баетов Аяз Батыркулович,** юридика илимдеринин доктору, профессор, Кыргызстан Эл аралык Университетинин эл аралык ишмердүүлүк укугу жана политология кафедрасынын профессору
	Сулайманов Куватбек Алимович, юридика илимдеринин кандидаты, доцент, К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин эл аралык укук жана медиация кафедрасынын башчысы

Жетектөөчү уюм: Кыргыз Республикасынын Э. А. Алиев атындагы ИИМдин Академиясынын мамлекеттик укуктук сабактар кафедрасы, (дареги: 720083 Бишкек шаары, Ч. Валиханов көчөсү 1-а)

Диссертация 2021-жылдын 24-июнунда саат 10.00дө Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетине, К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетине жана Кыргызстан эл аралык университетине караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д12.20.614 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720900, Жалал-Абад ш., Ленин көч., 57.

Диссертация менен Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин (720900, Жалал-Абад шаары, Ленин көчөсү, 57), К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин (720900, Жалал-Абад ш., Дженидкок көчөсү, 30) жана Кыргызстан Эл аралык университетинин (720007, Бишкек ш., Л.Толстой көчөсү, 17А/1) китепканаларынан, ошондой эле ДКтин: http://www.jagu.kg сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2021-жылдын 22-майында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин илимий катчысы, юридика илимдеринин кандидаты **Пазылов Н.А.**

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык, адам укуктары жана эркиндиктери эң жогорку баалуулук деп таанылат. Биздин өлкөнүн негизги мыйзамында укук субъектүүлүктүн төмөнкүдөй негизги принциптери бекемделген: адам укуктарын, эркиндиктерин абсолюттук жана ажыратылгыс деп таануу, мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлигинин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердүүлүгүнүн маңызын жана мазмунун аныктоо; мыйзамга карама-каршы келбеген бардык ыкмалар менен укук жана эркиндиктерди коргоо, анын ичинде аргасыз коргонуу, ошондой эле менчиктин кол тийбестигин жана өзүнүн мүлкүн өз алдынча ажыратуу.

Албетте, жарандык, кызматтык куралдардын жана алар үчүн патрондордун, жарылуучу материалдардын, жарандык-пиротехникалык заттардын жана аларды пайдалануу менен жасалган буюмдардын жүгүртүлүшү; түстүү сүрөттөр үчүн көбөйтүү жана көчүрүү жабдуулары менен жабдылган көбөйтүү бөлүмдөрдүн иши; уулуу, баңги, психотроптук заттар жана прекурсорлор; ок атуучу жана атуучу тирлерди, атуу жана аңчылык аянтчаларын ачуу жана иштетүү; штамп жана гравюралар боюнча устаканалар өтө зарыл, анткени алар адамдарга чыныгы пайда алып келет. Ошону менен бирге, мындай объектилер туура эмес колдонулган учурда, адамдарга олуттуу зыян келтириши мүмкүн экендигин да белгилей кетүү керек.

Кыргызстанда ок атуучу куралды колдонууга байланыштуу кылмыштардан башка да курал-жарак жана ок-дарылардын жүгүртүлүшү жаатында бир топ бузуулар жасалган. Ушуга байланыштуу, белгилүү бир талаптарды жана алар менен күрөшүү чараларын, камсыз кылынган укуктук тартиптерди сактоо үчүн атайын укуктук режимди жана контролду түзүү зарылдыгы келип чыгууда.

Ушул максатта, башка укук коргоо органдары менен катар Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздугун камсыз кылуучу күчтөр болуп саналган ички иштер органдарында жарандардын кызыкчылыктарын коргоо максатында “адистештирилген лицензиялык-уруксат берүү” бөлүмдөрү түзүлгөн. Алар өз ишмердүүлүгүнүн жүрүшүндө лицензиялоо жана уруксат берүү тартибин сактайт жана мамлекеттик органдар, коомдук бирикмелер, жарандар менен өз ара аракеттенет.

1997-жылдын 3-мартында "Лицензиялоо жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын кабыл алынышына байланыштуу Кыргыз Республикасынын мыйзамдарындагы олуттуу өзгөрүүлөр, жалпысынан, мамлекеттик бийлик органдарынын, тактап айтканда, ички иштер органдарынын лицензиялоо жана уруксат берүү иш-аракеттеринин көптөгөн

теориялык жана практикалык аспектилерин түшүнүүнү өзгөрткөнүн белгилей кетүү маанилүү.

Лицензиялык-уруксат берүү тутумун мамлекеттин жана коомдун заманбап муктаждыктарынын негизинде өркүндөтүү, укук теориясында, мыйзамдарда жана аны колдонуу практикасында жалпы кабыл алынган, ошондой эле жаңы жоболорун түшүнүү жана анализдөө зарылдыгы жогорку деңгээлде айтылган.

Башка тараптан караганда, лицензиялоо жана контролдоо иши боюнча ички иштер органдарынын ишин уюштурууга байланыштуу чечилбеген көйгөйлөр көп. Ички иштер органдарынын ыйгарым укуктары башка мамлекеттик органдарга салыштырмалуу лицензиялык-уруксат берүү иштери жаатында кыйла кеңири. Бул ыйгарым укуктардын мүнөзү ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчү бөлүмдөрүн лицензиялоо жана уруксат берүү иш-аракетинин негизги предмети катары кароого мүмкүндүк берет. Демек, ченемдик укуктук базаны, ыкмаларды жана методдорду, лицензиялоо жана уруксат берүү иштерин жүргүзүү практикасын талдоо Кыргыз Республикасынын ички иштер бөлүмдөрүнүн жана жалпы эле ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчү бөлүмдөрүнүн ишин өркүндөтүүгө өбөлгө болот. Бүгүнкү күндө ата мекендик юридикалык илимде лицензиялык-уруксат берүү иштеринин бөлүмдөрүнүн абалы өтө начар өнүккөн. Кыргыз Республикасында ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жана уруксат берүү маселелерин илимий жактан жетишсиз чагылдыруу, автордун ушул чөйрөдөгү маселелерди изилдөөнүн дагы бир себеби болуп калды.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар, негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.

Эмгектин темасы демилгелүү болуп, Ош мамлекеттик университетинин юридика факультетинин мамлекеттин жана укуктун теориясы жана тарыхы кафедрасынын илимий изилдөө планы менен байланышкан.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Диссертациялык изилдөөнүн максаты – Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын тарыхый-укуктук аспектилерин теориялык иштеп чыгуу жана аны ченемдик-укуктук жөнгө салуу механизмин жакшыртууга багытталган практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Бул максаттын алкагында төмөнкү **негизги милдеттерди** чечүү каралган:

-ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын теориялык жана методологиялык негиздерин изилдөө;

-Кыргыз Республикасында лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын тарыхый калыптануусун жана өнүгүүсүн талдоо;

-лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын түшүнүгүн, мазмунун жана анын ички иштер органдарынын ишмердигиндеги ордун аныктоо;

-лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын чет өлкөлөрдөгү укуктук жөнгө салынуусун талдоо;

-лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын контролдоо механизмдерин изилдөө;

-Кыргыз Республикасында лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын ишмердигин жакшыртуунун негизги жолдорун аныктоо жана тиешелүү практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы кыргызстандык юридикалык илимде диссертациялык изилдөөлөрдүн алкагында биринчи жолу изилдөө жүргүзүлүп жаткандыгында жана Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү системасынын теориялык-практикалык маселелеринде турат. Бул эмгек ички иштер органдарынын бөлүмдөрүн лицензиялык-уруксат берүү ишин уюштуруу менен байланышкан көйгөйлөрдү ар тараптуу изилдөө болуп саналат, анда мыйзамдардагы кемчиликтер аныкталып, аларды чечүүнүн конкреттүү жолдору көрсөтүлгөн.

Иштин жаңылыгы коргоого берилген негизги жоболордо камтылган изилдөөнүн натыйжалары менен аныкталат.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы төмөндөгүлөр менен аныкталат:

1) «ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасы», «ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердиги» түшүнүктөрүнө автордук аныктамалар берилди;

2) ок атуучу курал-жарактарды сатып алууга, сактоого, алып жүрүүгө уруксат берүү тартибине кошумча талаптарды киргизүү керектиги негизделди;

3) «түстүү басмадагы көбөйтүүчү-нускалоочу техника» түшүнүгүнүн маңызы жана мазмуну ачыкталды;

4) ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердигинин концепциясын иштеп чыгуу зарылдыгы аргументтелди;

5) лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын өнүктүрүүнүн негизги багыттары аныкталды;

6) Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын ченемдик-укуктук жөнгө салуу механизмин жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган натыйжалар ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү ишмердүүлүгү менен байланышкан түшүнүктөрдү иштеп чыгууга жана тактоого мүмкүндүк берди. Бул алардын бирдей, так чечмеленишине жана иш жүзүндө колдонулушуна шарт түзөт.

Автор тарабынан иштелип чыккан мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштар ички иштер органдарынын ишин лицензиялоонун жана уруксат

берүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу максатында иштелип чыккан. Изилдөөнүн натыйжалары ички иштер органдарынын ишин өркүндөтүү боюнча сунуштарды андан ары иштеп чыгуу жана негиздөө үчүн негиз боло алат. Бул изилдөөнүн негизги жоболорун жана корутундуларын билим берүү мекемелеринде "Кыргыз Республикасынын административдик укугу", “Укук коргоо органдары” сабактарын үйрөнүүдө да колдонсо болот. Лицензиялык-уруксат берүү ишмердүүлүгүн уюштурууну өркүндөтүү боюнча сунуштар ички иштер органдарынын практикалык иш-аракеттеринде түздөн-түз колдонулушу мүмкүн.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. «Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасы», «ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердиги» түшүнүктөрүнө автордук аныктамалар берилди.

Ченемдик-укуктук актыларында колдонулган түшүнүктүк аппаратты өркүндөтүү максатында, автор тарабынан “Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасы”, “Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүгү” деген түшүнүктөр калыптандырылды.

Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасы – бул тиешелүү мыйзам актылары тарабынан физикалык жана юридикалык жактардын пайдалануусу үчүн чек коюлган, айлануудагы буюмдар жана предметтердин, көзөмөл алдындагы объектилердин иш алып баруу чөйрөсүндөгү коомдук мамилелерди жөнгө салууну камсыз кылган полициянын ыйгарым укуктуу кызмат адамдарынын, бөлүмдөрүнүн жыйындысы.

Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүгү полициянын атайын айгарым укуктуу бөлүмдөрү тарабынан уруксат берүү, уруксат берүүчүлүк тутум тарабынан орнотулган эрежелерди системалуу көзөмөлдөө, укук бузууларды алдын алуу жана тиешелүү мамлекеттик мажбурлоо чараларын көрүү боюнча аракеттердин топтому катары аныкталат.

2. Ок атуучу курал-жарактарды сатып алууга, сактоого, алып жүрүүгө уруксат берүү тартибине кошумча талаптарды киргизүү керектиги негизделди.

Ок атуучу курал-жарактарды сатып алуу, сактоо жана алып жүрүү үчүн уруксат берүү эрежелерине кошумча талаптарды киргизүү зарылчылыгы негизделди. Атап айтканда, 1999-жылдын 9-июнундагы №49 Кыргыз Республикасынын “Курал жөнүндө” мыйзамына ок атуучу курал-жарак сатып алууну каалаган жакка комиссиялык медициналык текшерүү милдеттүүлүгү боюнча сунуш киргизилген.

3. «Түстүү басмадагы көбөйтүүчү-нускалоочу техника» түшүнүгүнүн маңызы жана мазмуну ачыкталды.

Текст жана жеке маалымдоо каражаттарында чагылдырылган маалыматтарды кыска мөөнөттүн ичинде жайылтуу, өндүрүү үчүн атайын техникалык мүнөзгө, параметрлерге ээ жана түстүү көчүрүү, басма материалдардын топтому катары "Түстүү басмадагы көбөйтүүчү – нускалоочу техника" түшүнүгү калыптандырылды.

4. Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердигинин концепциясын иштеп чыгуу зарылдыгы аргументтелди.

Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын оптималдаштыруу, лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүктүн формасын жана усулдарын өркүндөтүү үчүн ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүгү концепциясын иштеп чыгуу сунушу аргументтештирилди.

5. Лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын өнүктүрүүнүн негизги багыттары аныкталды.

Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүгүн өркүндөтүү максатында лицензиялык-уруксат берүүчүлүк тутумун өнүктүрүүнүн негизги багыттары аныкталды:

- Лицензиялык-уруксат берүүчүлүк иштер бөлүмүнө адистерди даярдоо;

-Лицензиялык-уруксат берүүчүлүк иштер бөлүмүнүн аткарган иш жүктөмүнө жараша штаттык бирдиктерди оптималдаштыруу;

- Башка ички иштер кызматы, бөлүмдөрү, ошондой эле жарандык коом менен натыйжалуу карым-катнашы үчүн лицензиялык-уруксат берүүчүлүк бөлүмдүн ишмердүүлүгүн координациялоо.

6. Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын ченемдик-укуктук жөнгө салуу механизмин жакшыртуу максатында практикалык сунуштар иштелип чыгарылды жана негизделди.

Кыргыз Республикасынын лицензиялоо жөнүндөгү мыйзамына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү боюнча сунуштар ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын чөйрөсүндөгү көйгөйлөрдү практикалык жактан чечүүгө багытталышкан. Алардын катарында негизинен төмөнкүлөр белгиленет: ченемдик-укуктук актыларды даярдоонун юридикалык техникасынын төмөн деңгээли; администрнативдик мыйзамдардын бир тектүү жана ырааттуу болбогондугу; процессуалдык ченемдердин өнүкпөгөндүгү; башкаруу процедураларын артыкбаш жөнгө салуу тенденциясы; укуктун башка тармактарынан обочолонгондугу жана административдик-укуктук мамилелерде укуктардын, эркиндиктердин жана мыйзамдуу кызыкчылыктардын ишке ашуусуна жана өнүгүүсүнө колдоо көрсөтүү керектигине жетиштүү баа берилбегендиги.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Изилдөөнүн жыйынтыктары, коргоого чыгарылган негизги жоболор, теориялык тыянактар жана практикалык сунуштар диссертанттын жеке өзү тарабынан алынды.

Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы. Диссертация Ош мамлекеттик университетинин юридикалык факультетинин мамлекеттин жана укуктун теориясы жана тарыхы кафедрасында аткарылды, талкууланды жана жактоого сунушталды.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизги жыйынтыктары, теориялык жоболору, анын негизиндеги корутундулар жана сунуштар Ош мамлекеттик университетинин юридика факультетинин "Мамлекеттин, укуктун теориясы жана тарыхы" кафедрасында, эл аралык илимий-практикалык конференцияларда апробациядан өттү.

Диссертациянын жыйынтыктарын чагылдыруунун толуктугу. Диссертациянын жалпы мазмуну 2013-жылдан бери КР ЖАК тарабынан сунушталган журналдарда жана ар кайсыл учурларда өткөрүлгөн илимий-теориялык, илимий-практикалык конференциялардын материалдарында 9 макала түрүндө жарык көргөн.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү анын максаттары жана милдеттери менен аныкталган жана киришүүдөн, алты бөлүмдү бириктирген эки баптан, тыянактардан, практикалык сунуштардан жана колдонулган адабияттын тизмесинен турат.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүү бөлүмүндө диссертациянын мазмунуна жалпы мүнөздөмө берилүү менен изилдөөнүн актуалдуулугу, максат, милдеттери көрсөтүлүп, иштин илимий жаңылыктары, коргоого коюлуучу негизги жоболору, практикалык маанилүүлүгү, апробацияланышы, диссертациянын жыйынтыктарынын илимий басылмаларда чагылдырылышынын толуктугу, диссертациянын түзүмү ж.б. белгиленди.

Биринчи бап "Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк тутумунун теориялык-методологиялык негиздери жана тарыхый өнүгүүсү" деп аталып, эки бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүмдө ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк тутумунун теориялык-методологиялык негиздери изилденди. Бул бөлүмдө ата-мекендик, чет элдик окумуштуулардын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүк чөйрөсүндөгү эмгектери талданды.

Экинчи бөлүмдө **"Кыргыз Республикасында лицензияык-уруксат берүү тутумунун тарыхый өнүгүүсү"**, Кыргыз Республикасында лицензиялык-уруксат берүү тутумунун иштешинин тарыхый талдоосу, концепциясы, мазмуну жана уруксат берүү тутуму, анын Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишинде жана чет мамлекеттердин лицензиялык-уруксат берүү тутумдарын укуктук жөнгө салуусу каралды.

Уруксат берүүчүлүк система 17-18-кылымдарда Батыш Европа жана Падышалык Россиянын аймактарында абсолюттук монархиялардын гүлдөп өнүгүү мезгилинде жаралган. Бул мезгилде монархиялык бийлик өзүнүн мамлекетинин субъектилерине полициянын катуу көзөмөлү, алардын жашоосун деталдуу жөнгө салуу сыяктуу бир катар контролдук функцияларды аткарган. Бул мамлекеттердин жарандары аларга берилген уруксаттын негизинде башка өлкөгө барууга, цехтерди же заводдорду ачууга укуктуу болгон.

Белгилүү бир аймактын чегинде кирүү, чыгуу жана эркин жүрүү эркиндигине байланыштуу чектөөлөр Батыш Европа мамлекеттеринин жана Россиянын падышачылык мезгилинде уруксат берүү тутумунун келип чыгышы жана өнүгүү тарыхындагы улуу учур болуп саналат. Андан кийин мындай уруксат берүү негизинен полиция түзүмдөрүнө же ички иштер органдарына жүктөлгөн. Ушул түрдөгү "уруксат кагаздарынан", изилденип жаткан тармактагы прогрессивдүү жаңылануулардын натыйжасында, башка бардык "уруксатнамалар" экономикалык иш-аракеттер менен түздөн-түз байланышкан өзгөчөлүгүнө жана арналышына байланыштуу, атап айтканда, патент жана лицензия чөйрөсүндө пайда болду.

Куралдардын пайда болуу тарыхы адамзаттын өнүгүүсүнүн белгилүү бир этабына түздөн-түз байланыштуу. Бул адамзаттын билиминин өркүндөшүн жана өз мезгилиндеги технологиялардын өнүгүшүн чагылдырат, буга байланыштуу курал адамдар үчүн ар дайым актуалдуу болуп келген. Коомдун жана мамлекеттин түзүлүшү, өнүгүшү, анын кызыкчылыктарын коргоо үчүн курал-жарактар кызмат кылат. Коом ар дайым жарандардын арасындагы куралдардын укуктук статусун өзүнүн укуктук ченемдери менен жөнгө салып келген. Бул белгилүү бир коомдун өнүгүшүнүн тарыхый жана маданий деңгээлине байланыштуу болгон.

Кыргыздардын тарыхына кайрылып, илимпоздор кыргыздардын курал-жарактарды колдонушу тууралуу төмөнкүдөй айтышкан “Тышкы кол салуу коркунучу, уруулардын тез-тез кагылышуусу кыргыздарды ар дайым аскердик аракеттерге даяр болууга мажбур кылган. Алар талыкпас атчандар гана эмес, курал-жарактарды чеберчилик менен колдонгон эр жүрөк жоокерлер эле " *[Малабаев Дж. М. История государственности Кыргызстана. –Б.: Илим, 1997. -215 с.]*.

Жалпылап айтканда, “кыргыздардын согуштук куралдары түрлөрү боюнча үчкө бөлүнгөн:

1) чабуул коюучу согуш куралдары - душманды жакын жана кол күрөштө жеңүүгө арналган: кылычтар, найза, айбалта (согуш балта);

2) аралыктан күрөшүүнүн чабуулчу куралдары: жаа менен жебе, б.а ыргытуу куралы;

3) коргонуу куралдары - жоокерди согуштагы жеңилүүдөн коргоого арналган: калкан, курал-жарак, колун, бутун, көкүрөгүн, башын жана

денесин коргоочу зоот *[Худяков Ю. Вооружение енисейских кыргызов VI-XII вв. –Новосибирск, 1983.].*

Кыргыз элинин эң чоң оозеки чыгармасы "Манас" бул кыргыз элинин турмушунун энциклопедиясы. Булбулактан сиз курал-жарак менен байланышкан бай лексиканы табааласыз. Демек, "ок атуучу куралдардын аттары эпосто көптөгөн терминология мененберилген". Бай терминология жаа, жебе, учтаржана башка деталдар менен байланыштуу, ... "Манастын" саптарында кылычтын көптөгөн аттары келтирилген", "Манас "эпосунда жыйырмадан ашык кыргыз жоокерлеринин согуштук кийимдери, коргонуучу куралдардын аттары камтылган" *[Кожоналиев С.К. Обычное право кыргызов. –Б., 2000. -332 с.]*

Советтик милицияны уюштуруунун укуктук негизи РСФСРдин Ички иштер Эл Комиссариатынын "Жумушчу милиция" жөнүндө 1917-жылдын 10-ноябрындагы токтому болгон.

1918-жылы 10-декабрда РСФСРдин Эл Комиссарлар Кеңеши (СНК) тарабынан жарыяланган "Куралдарды тапшыруу жөнүндөгү Декрет" [63] полициянын лицензиялоо тутумун ишке ашыруу боюнча иш-аракетинин укуктук негизи болуп калган. Мындай ченемдик актынын кабыл алынышына, катталбаган куралдардын ири көлөмдөгү мыйзамсыз жүгүртүлүшү, кылмыштуулукка каршы эффективдүү күрөшүү зарылдыгы, ошондой эле революциялык мезгилдерде укуктук жөнгө салуунун өзгөчө жана мүнөздүү ыкмаларын колдонуу сыяктуу факторлор себеп болгон.

1993-жылы Кыргыз Республикасынын Конституциясы кабыл алынгандан кийин, укук коргоо органдарынын ишинин негизин уюштуруу үчүн мыйзамдык базаны жаңыртуу зарылчылыгы келип чыккан.

Кыргыз Республикасынын аймагында курал-жарактарды айландыруу 1999-жылдын 9-июнунда, Кыргыз Республикасынын №49 "Курал жөнүндө" Мыйзамы менен жөнгө салынат.Ушул ченемдик укуктук актыга ылайык, Кыргыз Республикасынын аймагында курал-жарак жана ок-дарыларды өндүрүү, оңдоо, соода кылуу лицензиялануунга тийиш, жалгыз гана мамлекеттик аскерлештирилген уюмдар тарабынан куралдарды өндүрүү жана сатып алуу өзгөчөлүккө ээ.

Экинчи бапта Кыргыз Республикасынын жана чет өлкөлөрдүн ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк тутумунун жалпы мүнөздөмөсү каралат.

Изилдөөнүн объектиси болуп, Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын укуктук жөнгө салуу чөйрөсүндө орун алган коомдук мамилелер саналат.

Изилдөөнүн предметин лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын тарыхы, теориясы жана практикасы; ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын жөнгө салуучу

Кыргыз Республикасынын ченемдик-укуктук актылары; лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердиктин эл аралык практикасы түзүшөт.

Изилдөөнүн методдорун Кыргыз Республикасынын лицензиялык-уруксат берүү системасын укуктук жөнгө салуунун мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана өзгөчөлүктөрүн аныктоодо таанып билүү теориясынын мыйзамдарын жана категорияларын, диалектика категорияларын, тарыхый, логикалык, салыштырмалуу юридикалык изилдөө методдорун, тутумдук анализ методикасын, ошондой эле укуктук кубулуштарды талдоо жана баалоо ыкмалары түздү.

Биринчи бөлүмдө **"Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүндөгү лицензиялык-уруксат берүүчүлүк тутумунун түшүнүгү, мазмуну жана орду"** каралды.

Лицензиялык-уруксат берүү тутумунун түшүнүгү эки аспектте каралат: кеңири жана тар. Кеңири мааниде алганда, уруксат берүүчү тутум ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын башкаруучулук таасиринин объектиси, коомдо өкүм сүргөн укуктук ченемдерди ишке ашыруунун натыйжасында өнүгүп жаткан коомдук мамилелердин белгилүү бир жыйындысы катары аныкталат. Ушул түшүнүктүн алкагында юридикалык адабияттарда "лицензия, уруксат ж.б." категориялар айырмаланды *[Савчук М.В. Правовые и организационные основы лицензирования в Российской Федерации [Электронный ресурс]: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.14.-М.: РГБ, 2005.- с.21].*

А. А. Долгополовдун айтымында, көзөмөлдүн ушул түрүн, мисалы, атайын уруксат кагаздарын же лицензияларды берүү сыяктуу ченемдик консолидациянын натыйжасында жогоруда аталган процедураны орноткон коомдук мамилелердин жыйындысы «лицензиялоо тутуму» деген аталышка ээ болгон *[Долгополов А.А. Административно-правовые и организационные основы деятельности подразделений лицензионно-разрешительной работы органов внутренних дел: Дис... канд. наук. 12.00.14. -М.: РГБ, 2003.-, с.14].*

Лицензиялоо тутумунун жалпысынан адамдын, коомдун жана мамлекеттин коопсуздугун камсыз кылууга багытталган ыкмалары анын мүнөздүү белгиси болуп саналат. Бул жөнүндө талкуулар жүрүп, XX кылымдын 20-60-жылдарындагы белгилүү окумуштуу-активист В. А. Власов "уруксат берүү" сыяктуу көзөмөлдөө методунун башкы максаты мамлекеттик тартипти, жарандардын коомдук жана жеке коопсуздугун ар кандай мыйзамсыз кол салуулардан коргоо деп туура жазган. Уруксаттардын берилиши иштин ушул чөйрөсүндө белгилүү бир укуктук мамилелердин жаралышы үчүн негиз болуп саналат жана аларды олуттуу бузуу мындай уруксатты жокко чыгарууга себеп болот.

Лицензиялоо тутумун иш жүзүндө жүзөгө ашырып жаткан ички иштер органдары иш жүзүндө ченемдик документтер менен жөнгө салынуучу процедураны түзбөйт, аны конкреттүү иш-аракеттери менен гана камсыз кылышат. Укук теориясында, буга байланыштуу, "лицензиялоо тутуму

иштин бир түрү катары ички иштер органдарынын лицензиялоо жана уруксат берүү бөлүмдөрү тарабынан көзөмөлдөнгөн объектилердин жүгүртүлүшүнүн жана объектилеринин иштешинин белгиленген тартибин камсыз кылуу процессинде пайда болгон укуктун ченемдери менен жөнгө салынуучу коомдук мамилелердин жыйындысы катары аныкталышы мүмкүн” деген пикир бар.

Биздин оюбузча, ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү тутуму тар мааниде, юридикалык жана жеке жактар үчүн пайдалануу тиешелүү мыйзам актылары менен чектелген көзөмөлгө алынуучу объектилердин иштеши, объектилердин жана заттардын жүгүртүлүшү чөйрөсүндө коомдук мамилелерди жөнгө салууну камсыз кылган ыйгарым укуктуу милиция кызматкерлеринин тобу, бөлүмдөрдүн жыйындысы.

Лицензиялык-уруксат берүү тутуму чөйрөсүндөгү түшүнүктөрдүн биримдигинин көйгөйүн карап чыгып, илимпоздордун көптөгөн ой-пикирлерин, жөнгө салуучу булактарды талдап, натыйжага ээ болдук: бул жааттагы ченемдик укуктук базаны өркүндөтүү керек. Ушуга байланыштуу, биз ички иштер органдарынын лицензиялоо тутуму – ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүгү деген түшүнүктөрдүн көз карандысыз аныктамасын иштеп чыктык.

Маселени кароону жыйынтыктап жатып, мамлекеттик органдардын ишмердүүлүгүн лицензиялык-уруксат берүү боюнча негизги түшүнүктөргө байланыштуу колдонуудагы мыйзамдардагы кемчиликтерди четтетүүдөн турган компетенттүү мамлекеттик органдардын мыйзам чыгаруу иш-аракетинин маанилүү багытын белгилеп кетүү керек.

Экинчи бөлүм **"Чет өлкөлөрдүн лицензиялык-уруксат берүү тутумдарын укуктук жөнгө салуу"** деп аталып, мында айрым өлкөлөрдөгү укуктук жөнгө салуунун тиешелүү тажрыйбасы талданат.

Америка Кошмо Штаттарынын белгилүү бир өзгөчөлүгү болуп Америка полиция тутумунун мүнөздүү белгиси, ошондой эле АКШ жарандарынын курал сактоого жана көтөрүп жүрүүгө конституциялык укугу эсептелинет. Бул укук 1791-жылы кабыл алынган АКШнын Баш мыйзамынын экинчи оңдоосу менен камсыз кылынат, анда: "Эркин мамлекеттин коопсуздугу үчүн жакшы уюшулган полиция күчү керек болгондуктан, элдин укугу бузулбашы керек" деп жазылган. Бул конституциялык мыйзам федералдык жана штаттык мыйзамдар менен жөнгө салынат *[Быков А.В. Децентрализованная (фрагментарная) модель полицейской системы государства. На примере Соединенных Штатов Америки. Закон и право №9-2008г с.110]*.

Лицензиялык-уруксат берүү тутуму, чет мамлекеттерде кеңири колдонулган мамлекеттик таасир көрсөтүүнүн башка ыкмалары менен катар, бир нече критерийлер боюнча классификацияланат, мисалы, лицензиялоо объектиси, айрым иш-аракеттерге көлөмдүк чектөөлөрдүн болушу же жоктугу ж.б.

Америка Кошмо Штаттарын да оң жана терс лицензия колдонулат. Лицензиялоонун терс көрүнүшүнө мисал катары баалуу кагаздар боюнча Комиссия тарабынан жүргүзүлүүчү процедура келтирилген.

Мисалы, Россияда оң лицензия гана колдонула тургандыгына көңүл буруңуз.

Жеке детективдик жана коргоо ишмердүүлүгүн лицензиялоо боюнча чет өлкөлүк тажрыйба кызыктуу көрүнөт: милициянын компетенциясына жеке детективдик же детективдик ишмердүүлүк менен алектенүүгө лицензия берүү иши кирбейт. Азыркы Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ишмердүүлүгүн өркүндөтүү, чет мамлекеттердин милициясынын, анын ичинде окутуу жана билим берүүнүн оң тажрыйбасын пайдалануу менен ажырагыс байланышкан. Кыргыз Республикасынын ички иштероргандарынын башка мамлекеттердин милиция департаменттери менен өз ара байланышын чыңдоо, ошондой эле трансулуттук кылмыштуулукка жана эл аралык терроризмге каршы күрөшүүгө өбөлгө түзөт.

Үчүнчү бап "Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүгүн уюштуруу" деген аталышта берилди жана эки бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүм **"Лицензиялык-уруксат берүүчүлүк тутумунун объектилерине жана предметтерине (буюмдарга) болгон көзөмөлдүн тартиби жана өзгөчөлүгү"** деп аталып, лицензиялык-уруксат берүү ишмердүүлүк чөйрөсүндө көзөмөлдүн маңызы – лицензиялык талаптардын иш жүзүндө аткарылышын текшерүү жана кабыл алынган ченемдерге, стандарттарга, аткаруунун жолдору жана каражаттарына, ошондой эле лицензиялык талаптарды бузуучуларга чара көрүү экендиги белгиленет.

"Кыргыз Республикасында лицензиялык-уруксат берүү ишмердүүлүгүн жүргүзүү боюнча ички иштер органдарынын ыйгарым укуктары" деп аталган биринчи бөлүмдө Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын структурасында лицензиялык-уруксат берүү жана контролдоо функцияларын жүзөгө ашыруучу атайын бөлүмдөр түзүлгөндүгү белгиленген.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2011-жылдын 15-февралындагы №47 токтому менен бекитилген "Контролдоо-уруксат берүүчү функцияларды жүзөгө ашыруу боюнча ички иштер органдарынын иши жөнүндө" нускамага жана контролдук-уруксат берүүчү функцияларды жүзөгө ашырган-Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык:

лицензиялар:

- курал-жарак жана ок-дарыларды өндүрүү, оңдоо, соода кылуу;
- жарылуучу жана пиротехникалык заттарды жана буюмдарды ташып келүү, иштеп чыгуу, өндүрүү жана сатуу;
- жеке-детектив жана коопсуздук иштери.

уруксат:

- жарандык жана кызматтык куралды алуу, сактоо, ташуу, алып жүрүү, чогултуу, көргөзүү, ташып келүү жана экспорттоо;

- атайын каражаттарды алуу, сактоо, ташуу, ташып келүү жана экспорттоо;

- куралды оңдоочу, пиротехникалык, штамп жана гравюра ишканаларын, тир атуучу тирөөчтөрдү жана стенддерди ачуу;

- күчтүү уулуу заттарды, жарылуучу заттарды, пиротехникалык заттарды сатып алуу, сактоо, ташуу жана төмөнкүлөргө уруксат берүү:

- жарандык жана кызматтык куралды алуу, сактоо, ташуу, алып жүрүү, чогултуу, көргөзүү, ташып келүү жана экспорттоо;

- атайын каражаттарды сатып алуу, сактоо, ташып келүү жана экспорттоо;

- куралды оңдоочу, пиротехникалык, штамп жана гравюра ишканаларын, тир атуучу тирөөчтөрдү жана стенддерди ачуу;

- күчтүү уулуу заттарды, жарылуучу заттарды, пиротехникалык заттарды алуу, сактоо, ташуу".

Райондук милиция кызматкерлери үчүн автоматташтырылган маалымат издөө жана даректик-маалымдамалык маалымат базаларын колдонуу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу биринчиден, калк жашаган жерлерде болуп жаткан кылмыш процесстерине; экинчиден, лицензиялоо тутумунун объектилеринин жүгүртүлүшүнө, алардын күткөн контролдуктун жана көзөмөлдүн натыйжалуулугу таасиринин деңгээлин төмөндөтөт деп эсептейбиз.

Бул көйгөйдү мыйзам чыгаруу деңгээлинде гана тиешелүү мыйзам актыларына өзгөртүү киргизүү менен чечүүгө болот деп эсептейбиз, бул өз кезегинде ички иштер органдарынын тиешелүү бөлүмдөрүнүн ишин тутумдаштырууга жана жөнгө салууга мүмкүндүк берет. Тийиштүү кызматты ички иштер органдарынын өзүнчө бөлүмчөсүнө бөлүп, иштин ушул түрүн кошпогон башка иш-аракеттерди жүктөбөй бөлүп-бөлүп алуу зарыл болушу мүмкүн, бул өз кезегинде лицензиялоо жана уруксат берүү чөйрөсүндөгү функцияларды контролдоонун жана көзөмөлдүн натыйжалуулугун жогорулатып, оң таасирин тийгизет. Мисалы, участкалык милиция инспекторлорунун кызматынын иш-аракеттеринен максималдуу профилактикалык натыйжага жетишүү үчүн ушул кызматтын түзүмүн жана анын кызматкерлери тарабынан кызмат өтөө тартибин өзгөртүү керек деп эсептейбиз.

Куралдын жүгүртүлүшүн контролдоо Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчү бөлүмдөрүнүн эң маанилүү милдети болуп саналат. Ички иштер органдарынын кызматкерлери курал-жарактын жүгүртүлүшүн контролдоо боюнча иш-милдеттерин жүзөгө ашыруу учурунда, курал-жарак сакталган, сатылган жана жок кылынган жерлерде аларды текшерүүгө; белгиленген тартипте куралдарды бекер алып

коюуга жана жок кылууга; юридикалык жактардан жана жарандардан контролдук иш-милдеттерин жүзөгө ашыруу үчүн зарыл болгон документтерди, жазуу жүзүндө же оозеки маалыматтарды берүүнү талап кылуу жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган башка чараларды көрүүгө укуктуу.

Лицензиялык-уруксат берүү тутумунун объектилерин көзөмөлдөө ачык жана жашыруун жүргүзүлөт.

Лицензиялоо тутумунун негизги ыкмаларынын бири ачык көзөмөл болуп саналат. Ага төмөнкүлөр кирет:

- тиешелүү уруксат берүү учурунда объектилерди баштапкы текшерүү;
- кийинчерээк бул объектилерди уруксат берүү тутумунун эрежелерине шайкештигин текшерүү;
- лицензиялык тутумдун объектилери жана заттары менен байланышкан адамдарды текшерүү жана жумушка кабыл алуу;
- алардын ишин кийинки контролдоо;
- объекттерди эсепке алуу;
- лицензиялык-уруксат берүү эрежелердин бузулушун алдын алуу жана четтетүү боюнча профилактикалык иш-чараларды жүргүзүү.

Көзөмөлдүн ушул түрүн жүргүзүү төмөнкү милдеттерди чечүүнү билдирет:

- белгиленген эрежелердин бузулушун аныктоо;
- ушул мыйзам бузууларга себеп болгон себептер жана шарттар;
- аларды четтетүү боюнча чараларды көрүү;
- лицензиялык-уруксат берүү тутумуна кирген буюмдарды жана заттарды уурдоонун алдын алуу;
- аларды туура эмес пайдалануу же кылмыштуу максаттар үчүн иштерди аныктоо жана бөгөт коюу;
- лицензиялоо жана уруксат берүү тутумуна тиешелүү заттарды жана буюмдарды сактоо, ташуу жана пайдалануу менен байланышкан жумушка кайрадан кирген жарандарды текшерүү *[Иванов П.В. Частная детективная и охранная деятельность (административно-правовой аспект): Автореф. дис... канд. юрид. наук. СПб., 1998., с. 15].*

Жеке жана юридикалык жактардын ишине мамлекеттик контроль ички иштер органдарынын кызмат адамдары тарабынан Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын талаптарына ылайык текшерүү жүргүзүү жолу менен жүзөгө ашырылат.

Ошентип, лицензиялоо жана уруксат берүү иштеринин субъектилерине жана объектилерине көзөмөл жүргүзүү ички иштер органдарынын жеке жана юридикалык жактар тарабынан колдонуудагы мыйзамдарга жана башка ченемдик документтерге ылайык белгиленген тартипте административдик жана укуктук режимдердин аткарылышын текшерүү боюнча иш-аракеттери болуп саналат.Зарыл болсо, тиешелүү лицензияларды (уруксат кагаздарын)

жокко чыгаруу, курал-жарактарды, ок-дарыларды, жарылуучу материалдарды конфискациялоо жана курал-жарактардын, жардыргыч материалдардын жүгүртүлүшүнүн эрежелерин бузгандарды мыйзам тарабынан белгиленген жоопкерчиликке тартылат (административдик же жазык).

Экинчи бөлүм **"Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү тутумун өркүндөтүүнүн негизги багыттары"** деп аталат да, мында ушул тутумдун өнүгүшүнүн негизги тенденциялары каралат. Лицензиялык-уруксат берүү иштеринин бөлүмдөрүнө жүктөлгөн жүктү кыскартуу жана ошого жараша алардын иштешинин натыйжалуулугун жогорулатуу менен байланышкан көйгөйлөр, биздин оюбузча, ушул чөйрөдө иштөө үчүн бөлүмдөрдү жана адистерди даярдоо жана алардын санын көбөйтүү менен чечилиши керек.

Ички иштер органдарынын практикалык ишмердүүлүгүн өркүндөтүүнүн көйгөйлөрүнүн бири, өз ишин жүзөгө ашырууда лицензиялык-уруксат берүү тутумунун бөлүмдөрүнүн ички иштер органдарынын башка кызматтары менен начар же жетишсиз өз ара карым-катнашы деп эсептейбиз.

Координацияланган жана биргелешкен иштин укуктук жана мыйзам алдындагы актыларына негизделген өз ара аракеттенүүнүн эң кеңири тараган аныктамасы ички иштер органдарынын жалпы максаттарга жетүү кызыкчылыгы үчүн мамлекеттик органдардын жана коомдук уюмдардын тең укуктуу, административдик көзкарандысыз жана координацияланган ишин билдирет деген жобо менен толукталууга тийиш. Тобокелдиги жогору заттардын жүгүртүлүшүн жана уруксат берүү тутумунун объектилеринин иштешин контролдоого, милдеттерди жана функцияларды жүзөгө ашырууда, бул милдеттердин жана функциялардын ар түрдүүлүгүнөн жана татаалдыгынан, ошондой эле лицензиялык-уруксат берүү кызматынын чектелген мүмкүнчүлүктөрүнө байланыштуу лицензиялык-уруксат берүү тутумунун бөлүмдөрүнүн күчтөрү жана каражаттары жетишсиз (курал ээлеринин санынын көбөйүшү ж.б.).Жогоруда баяндалгандардын негизинде, куралдын жүгүртүлүшүн жөнгө салуучу мыйзамдарды ишке ашыруунун натыйжалуулугу, ички иштер органдарынын көзөмөлдөө функцияларын жүзөгө ашыруу боюнча иш-аракеттер алардын бардык тармактык кызматтары тарабынан жүзөгө ашырылышы керек. Тармактык практикада колдонулган эффективдүү каражаттарды жана ыкмаларды колдонуу менен тиешелүү коомдук мамилелерге тартиптик таасир этет. Бул үчүн: тиешелүү кызматтардын ишин жөнгө салуучу нускамада, курал-жарак жүгүртүлүшүн контролдоого катышкан бардык кызматтардын жана бөлүктөрдүн ишин баалоо функциялары жана критерийлери так иштелип, алар менен бирдикте лицензиялык-уруксат берүү иштери өз ара аракеттенүүгө, ошондой эле алардын өз ара аракеттенүү формаларын аныктоо керек. Лицензиялык-уруксат берүү иштеринин бөлүмчөлөрү, бул учурда, координациялык кызмат

деп табылышы керек *[Бахтыбаев Р.Б. Взаимодействие подразделений лицензионно-разрешительной работы органов внутренних дел с иными субъектами контроля за оборотом оружия. Предупреждение преступности. Юридический журнал №1 (21). - Алматы: Казахстанская криминологическая ассоциация, 2008 г. С.30].*

Маалыматтын жетишсиз алмашуусу жана аны иштетүүдөгү кыйынчылыктар лицензиялык-уруксат берүүиштеринин абалы жөнүндө начар кабардар болууга алып келет жана башкаруунун бардык деңгээлдеринде маалыматтарды топтоо, иштеп чыгуу,тутумун түзүү зарылдыгын талап кылат. Бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн компьютердик маалымат технологияларын колдонуу керек, анын жардамы менен лицензиялык-уруксат берүү тутумунун ар бир объектиси боюнча дээрлик бардык маалыматтарды чогултууга болот.

Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү тутумунун бөлүмдөрүнүн ишин өркүндөтүү маселесин кароонун жыйынтыктарын чыгарып жатып, төмөнкүлөргө көңүл буруу зарыл деп эсептейбиз:

1. Компетенттүү мамлекеттик органдардын мыйзам чыгаруу функциясы, б.а. лицензиялоо жана уруксат берүү тутумунун негизги түшүнүктөрүнө байланыштуу колдонуудагы мыйзамдардагы кемчиликтерди жоюу;

2. Жалпы максаттарга жетүү кызыкчылыгы үчүн башка мамлекеттик органдар жана коомдук уюмдар менен өз ара аракеттенүү үчүн ички иштер органдарынын бөлүмдөрүн лицензиялык-уруксат берүү иштерин оптималдаштыруу.

3. Лицензиялоо жана уруксат берүү тутумунун бөлүмдөрүнүн актуалдуу маселелерин чечүү үчүн компьютердик маалымат технологияларын колдонуу.

Акырында диссертациялык иштин жалпы мазмуну боюнча корутунду чыгарылды жана окулган адабияттардын тизмеси тиркелди.

КОРУТУНДУ

Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын тарыхый-укуктук аспектилерин диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында төмөнкү **негизги тыянактар** чыгарылды.

1. Учурда өлкөдө экономикалык жана саясий тез өзгөрүүлөр болуп жатат. Түзүлүп жаткан жаңы экономикалык шарттарда мамлекеттик органдардын иштөө механизмдери олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болууда. Алардын ишмердүүлүгү, биринчи кезекте, эркин ишкердүүлүктү өркүндөтүү үчүн оптималдуу шарттарды түзүүгө, калктын бардык катмарынын пайдалуу демилгесин көтөрүүгө, коомдун бардык жактарын демократиялаштырууга, экинчи жагынан, элдин кызыкчылыктарын коргоого багытталган.

2. Мазмуну жана ишке ашыруу ыкмалары адамдардын өмүрүнө жана ден-соолугуна, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарына чындап же потенциалдуу коркунуч туудурган адамдын иш-аракетинин жаңы түрлөрү пайда болот. Кыргыз Республикасынын "Лицензиялоо жөнүндө" Мыйзамына курал-жарак жана аскер техникасы, курал-жарак өндүрүү, курал-жарак үчүн ок-дарыларды өндүрүү, фармацевтикалык иш-чаралар, дары-дармек каражаттарын өндүрүү, баңги каражаттарынын жана психотроптук заттардын жүгүртүлүшүнө байланыштуу (өндүрүү, иштетүү, сактоо, ташуу, сатуу, бөлүштүрүү, алуу, пайдалануу, жок кылуу) жана башка көптөгөн иш-аракеттер, иш-чаралар кирет. Жогоруда аталган иш-чаралар коомдун коопсуздугун камсыз кылуу, лицензиялануга тийиш экендигин айигинелейт. Кыргыз Республикасынын "Лицензиялоо жөнүндө" Мыйзамынын 2-беренесиндеги лицензия – бул жарандын же юридикалык жактын компетенттүү мамлекеттик орган тарабынан иштин белгилүү бир түрү менен алектенүү же айрым аракеттерди жасоо үчүн берген уруксаты *[О лицензировании: Закон Кыргызской Республики от 3 марта 1997 года N 12].* Бул учурда, лицензиялоо лицензияларды берүү жана узартуу, лицензиарлардын тиешелүү талаптарды сактоосун контролдоо, лицензиялардын колдонулушун токтото туруу жана узартуу, лицензияларды жокко чыгарууга байланыштуу иш-чаралардын комплексин камтыйт.

Биздин изилдөөлөр төмөнкүдөй негизги корутундуларды жана сунуштарды түзүүгө мүмкүндүк берди:

- "Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү тутуму", "Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү ишмердүүлүгү" аныктамалары түзүлдү.

3. Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү тутумунун бөлүмчөлөрүнүн ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу ченемдик укуктук актыларды талдагандан кийин, мыйзамдарда “ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү тутуму”, “ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү ишмердүүлүгү” түшүнүктөрү боюнча так, бирдиктүү аныктамалар жок экендигин көрсөттү.

Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк тутуму – тиешелүү мыйзам актылары тарабынан физикалык жана юридикалык жактардын пайдалануусу үчүн чек коюлган, айлануудагы буюмдар жана предметтердин, көзөмөл алдындагы объектилердин иш алып баруу чөйрөсүндөгү коомдук мамилелерди жөнгө салууну камсыз кылган полициянын ыйгарым укуктуу кызмат адамдарынын, бөлүмдөрүнүн жыйындысы.

4. Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердүүлүгү милициянын атайын айгарым укуктуу бөлүмдөрү тарабынан уруксат берүү, уруксат берүүчүлүк тутум тарабынан орнотулган эрежелерди системалуу көзөмөлдөө, бузууларды алдын алуу жана тиешелүү

мамлекеттик мажбурлоо чараларын көрүү боюнча аракеттердин топтому катары аныкталат.

5. Лицензиялык-уруксат берүү иштерин изилдөөнүн натыйжалары боюнча түзүлгөн учурдан тартып ушул убакка чейинки бөлүмдөрдү алгач объектилердин жана предметтердин тар чөйрөсү уруксат берүү тутумуна өткөндүгү аныкталды. Учурда объектилердин иштешин, лицензиялык-уруксат берүү тутумунун заттарынын жана предметтеринин жүгүртүлүшүн жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын көлөмү чоң, алардын саны мурунку мезгилдерге салыштырмалуу кыйла көбөйгөн.

6. Чет мамлекеттердин ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчү бөлүмдөрүнүн ишин изилдөөнүн негизинде, алардын оң иш тажрыйбаларын Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын ушул сыяктуу бөлүмдөрүнө киргизүү сунушталат. Тактап айтканда, лицензиялык тутумдун тизмесине түстүү сүрөттөрдү көбөйтүү жана көчүрүү техникасын киргизүү зарыл.

Диссертациялык изилдөөдө автор мындай түшүнүк түзгөн: “Түстүү сүрөттөрдү көбөйтүү жана көчүрүү технологиясы – атайын техникалык мүнөздөмөлөрү жана параметрлери бар тексттик жана графикалык маалыматтарды материалга тез көчүрүүгө мүмкүнчүлүк берген түстүү көчүрмө жана басып чыгаруу үчүн шаймандардын жана материалдардын жыйындысы.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Диссертациялык изилдөөнүн алкагында Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын тарыхый-укуктук аспектилерин талдоо төмөнкү **практикалык сунуштарды** иштеп чыгууга жана негиздөөгө шарт түздү.

1. Диссертациялык изилдөөлөрдүн жүрүшүндө жүргүзүлгөн ретроспективдик талдоо ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчү бөлүмдөрүнүн түзүлүшүнүн жана иштешинин тарыхында көптөгөн уюштуруу-укуктук реструктуризациянын жана жаңылануулардын бар экендигин аныктоого мүмкүндүк берди. Бул процесстердин логикалык түшүндүрмөсү - өлкөнүн башкаруу органдары тарабынан өз милдеттенмелерин ишке ашыруунун натыйжалуу методдорун жана формаларын издөө. Мамлекеттик жана укуктук өнүгүүнүн ушул этабында ички иштер органдарынын алдында турган милдеттерге ылайык, ырааттуу, атайылап жүргүзүлгөн реформаларды жүргүзүү үчүн Кыргыз Республикасынын ички иштер бөлүмдөрүндө тиешелүү ведомстволордун лицензиялык-уруксат берүү ишин мындан ары өркүндөтүү үчүн Концепция иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарыл.

2. Ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүү тутумунун ишин уюштурууну өркүндөтүү зарылдыгы далилденди. Тактап айтканда,

Минбаев Советбек Аблазовичтин «Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын укуктук негиздери (тарыхый-укуктук аспектилери)» аттуу темадагы 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин тарыхы жана теориясы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: лицензиялык-уруксат берүү системасы, ички иштер органдары, курал-жарак жана ок-дарылар, коргоо агентиктери, детектив кызматы, коомдук тартип, улуттук коопсуздук.

Изилдөөнүн объектиси болуп, Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын укуктук жөнгө салуу чөйрөсүндө орун алган коомдук мамилелер саналат.

Изилдөөнүн предметин лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын тарыхы, теориясы жана практикасы; ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын жөнгө салуучу Кыргыз Республикасынын ченемдик-укуктук актылары; лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердиктин эл аралык практикасы түзүшөт.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасынын тарыхый-укуктук аспектилерин теориялык иштеп чыгуу жана аны ченемдик-укуктук жөнгө салуу механизмин жакшыртууга багытталган практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн методдорун Кыргыз Республикасынын лицензиялык-уруксат берүү системасын укуктук жөнгө салуунун мыйзам ченемдүүлүктөрүн жана өзгөчөлүктөрүн аныктоодо таанып билүү теориясынын мыйзамдарын жана категорияларын, диалектика категорияларын, тарыхый, логикалык, салыштырмалуу юридикалык изилдөө методдорун, тутумдук анализ методикасын, ошондой эле укуктук кубулуштарды талдоо жана баалоо ыкмалары түздү.

Алынган жыйынтыктар жана алардын илимий жаңылыгы төмөндөгүлөр менен аныкталат: 1) «ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасы», «ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердиги» түшүнүктөрүнө автордук аныктамалар берилди; 2) ок атуучу курал-жарактарды сатып алууга, сактоого, алып жүрүүгө уруксат берүү тартибине кошумча талаптарды киргизүү керектиги негизделди; 3) «түстүү басмадагы көбөйтүүчү-нускалоочу техника» түшүнүгүнүн маңызы жана мазмуну ачыкталды; 4) ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк ишмердигинин концепциясын иштеп чыгуу зарылдыгы аргументтелди; 5) лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын өнүктүрүүнүн негизги багыттары аныкталды; 6) Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасын ченемдик-укуктук жөнгө салуу механизмин жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Пайдалануу боюнча сунуштамалар. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында алынган негизги жоболор, теориялык тыянактар жана практикалык сунуштар ички иштер органдарынын лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасы жаатындагы укук түзүүчүлүк процессинде жана укук колдонуу практикасында; ички иштер органдарынын ишмердигин жакшыртуу боюнча сунуштарды иштеп чыгууда жана негиздөөдө; «Кыргыз Республикасынын административдик укугу», "Укук коргоо органдары" аттуу дисциплиналарды окутууда колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу тармагы: лицензиялык-уруксат берүүчүлүк системасы; ички иштер органдарынын ишмердиги; ЖОЖдордогу окуу процесси.

РЕЗЮМЕ

диссертации Минбаева Советбека Аблазовича на тему «Правовые основы лицензионно-разрешительной системы органов внутренних дел Кыргызской Республики (историко-правовые аспекты)» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности: 12.00.01 - теория и история права и государства; история учений о праве и государстве

Ключевые слова: лицензионно-разрешительная система, органы внутренних дел, оружие и боеприпасы, охранное агентства, детективная служба, общественный порядок, национальная безопасность.

Объектом исследования выступают общественные отношения, складывающиеся в сфере правового регулирования лицензионно-разрешительной системы органов внутренних дел Кыргызской Республики.

Предметом исследования являются история, теория и практика лицензионно-разрешительной системы; нормативно-правовые акты Кыргызской Республики, регулирующие лицензионно-разрешительную систему органов внутренних дел; международная практика лицензионно-разрешительной деятельности.

Цель исследования: теоретическая разработка историко-правовых аспектов лицензионно-разрешительной системы органов внутренних дел Кыргызской Республики и выработка практических рекомендаций, направленных на совершенствование механизма ее нормативно-правового регулирования.

Методы исследования составили законы и категории теории познания, категории диалектики, исторический, логический, сравнительно-правовой методы исследования, метод системного анализа, а также цивилизационный подход к анализу правовых явлений и оценке объекта исследования, выявлению закономерностей и особенностей в правовом регулировании лицензионно-разрешительной системы Кыргызской Республики.

Полученные результаты и их научная новизна определяется следующими: 1) формулированием авторских определений понятий «лицензионно-разрешительная система органов внутренних дел», «лицензионно-разрешительная деятельность органов внутренних дел»; 2) обоснованием необходимости внесения дополнительных требований в правила выдачи разрешений на приобретение, хранение, ношение огнестрельного оружия; 3) раскрытием сущности и содержания понятия «множительно-копировальная техника цветного изображения»; 4) аргументацией необходимости разработки концепции лицензионно-разрешительной деятельности органов внутренних дел; 5) определением основных направлений развития лицензионно-разрешительной системы; 6) выработкой практических рекомендаций по совершенствованию механизма нормативно-правового регулирования лицензионно-разрешительной системы органов внутренних дел Кыргызской Республики.

Рекомендации по использованию. Основные положения, теоретические выводы и практические рекомендации, полученные в результате диссертационного исследования, могут быть использованы в правотворческом процессе и правоприменительной практике в сфере лицензионно-разрешительной системы органов внутренних дел; для дальнейшей разработки и обоснования предложений по совершенствованию деятельности органов внутренних дел; а также при преподавании дисциплин «Административное право Кыргызской Республики», “Правоохранительные органы”.

Область применения: лицензионно-разрешительная система; деятельность органов внутренних дел; учебный процесс в вузах.

SUMMARY

for the dissertation research of Minbaev Sovetbek Ablazovich on the topic "Legal foundations of the licensing and permitting system of the internal affairs bodies of the Kyrgyz Republic (Historical and legal aspects)" for the degree of candidate of legal sciences in the specialty: 12.00.01 - theory and history of law and state; history of doctrines about law and state

Key words: licensing and permitting system, internal affairs bodies, weapons and ammunition, security agencies, detective service, public order, national security.

The object of the dissertation research is public relations arising from the legal regulation of licensing and permissive activities of the internal affairs bodies of the Kyrgyz Republic.

The subject of the dissertation research is the normative legal acts regulating public relations and legal regulation of the licensing and permissive system of the internal affairs bodies of the Kyrgyz Republic.

The purpose of the research: analysis of the current state of the licensing and permitting system of the Kyrgyz Republic for the development on this basis of recommendations aimed at improving the licensing and permitting activities of the internal affairs bodies.

The research methods made up the laws and categories of the theory of knowledge, the categories of dialectics, historical, logical, comparative legal research methods, the system analysis method, as well as a civilizational approach to the analysis of legal phenomena and the assessment of the research object, to identify patterns and features in the legal regulation of the licensing and permissive system Kyrgyz Republic.

The scientific novelty of the research lies in the fact that for the first time, within the framework of a dissertation research in the Kyrgyz legal science, theoretical and practical issues of the licensing and permissive system of the internal affairs bodies of the Kyrgyz Republic are submitted for consideration.

The degree of use of the materials of the dissertation work. The provisions and conclusions obtained as a result of the dissertation research can be used in the law-making process and law enforcement practice.

The research results can serve as a basis for further development and substantiation of proposals for improving the activities of the internal affairs bodies. The main provisions and conclusions of this study can also be used when studying the disciplines "Administrative Law of the Kyrgyz Republic" and "Law Enforcement Agencies" in educational institutions. Recommendations for improving the organization of licensing and permitting activities can be directly used in the practical activities of the internal affairs bodies.

Field of application: theory and history of state and law, administrative law, criminal legislation, educational process in universities.

Басууга берилди: 12.05.2021-ж.
Форматы: 60х84 1/16
Көлөмү: 1,5 б.т.
Буюртма: №26
Нускасы: 100 даана

«Book-дизайн» компьютердик кызматында басылды
Ош шаары, И. Сулайманов к. 3